

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra řízení

Teze diplomové práce

Návrat žen po rodičovské dovolené na trh práce

Bc. Tereza Škrnová

© 2015 ČZU v Praze

Souhrn

Diplomová práce se zabývá návratem žen po rodičovské dovolené zpět na trh práce. Cílem této práce je na základě analýzy identifikovat a zhodnotit, zda se ženy na Písecku setkávají při návratu z rodičovské dovolené s diskriminací na trhu práce, a navrhnout případná nápravná opatření. Ženy po rodičovské dovolené a obecně ženy s malými dětmi jsou na trhu práce zranitelnou skupinou a problémy týkající se jejich návratu po rodičovské dovolené na trh práce jsou aktuálně diskutovaným tématem nejen v České republice, ale i v mnohých dalších státech. Tato diplomová práce shrnuje za použití dostupné literatury a dalších, sekundárních zdrojů, základní pojmy a instituce týkající se dané problematiky. Také rozebírá státní systém podpory žen a pomoc při jejich návratu na trh práce. Prostřednictvím kvantitativního výzkumu je dále zhodnocena situace matek na Písecku, kdy je díky statistickému zpracování mimo jiné zjištěn zásadní vliv vzdělání na průběh návratu na trh práce a velká nabídka zaměstnání ve směnném provozu, což se ukázalo jako jeden z hlavních problémů při sladování rodinného a pracovního života matek v okrese Písek.

Klíčová slova: Trh práce, rodičovská dovolená, diskriminace, gender, zákoník práce, předškolní zařízení, vzdělávání

Úvod

Současná situace na trhu práce klade vysoké požadavky na adaptabilitu pracovní síly, čímž je vytvářen tlak nejen v oblasti zaměstnání, ale i rodiny. Od žen se v dnešní době očekává kromě péče o děti a domácnost také účast na ekonomickém zajištění rodiny, tedy po rodičovské dovolené opětovné zapojení do pracovního procesu. Sladit chod domácnosti, péči o děti a zaměstnání však není vůbec jednoduché. Mnohé ženy si stěžují na nemožnost nalézt práci, právě protože mají malé děti, anebo protože byly z důvodu mateřství na dlouhou dobu postaveny mimo pracovní proces a nyní jsou pro potencionální zaměstnavatele z tohoto důvodu méně zajímavé (Bartáková, 2009). Tato diplomová práce se zabývá právě nejobtížnějším obdobím ve sladování rodinného a pracovního života, a sice problematikou návratu žen po rodičovské dovolené na trh práce. Jsou zde rozebrány problémy, se kterými se ženy v této situaci setkávají, příčiny, které jejich nelehké postavení na trhu práce způsobují, a nástroje, které jsou jim pro ulehčení jejich situace v České republice k dispozici. Je zde také rozebrána současná délka rodičovské dovolené v České republice, a to nejen po legislativní stránce, ale také z pohledu odborníků ze strany ekonomů, psychologů, sociologů a lékařů.

Cíl práce

Hlavním cílem této diplomové práce je na základě analýzy identifikovat a zhodnotit, zda se ženy na Písecku setkávají při návratu z rodičovské dovolené s diskriminací na trhu práce, a navrhnout nápravná opatření.

Metodika práce

V teoretické části diplomové práce jsou zpracována teoretická východiska daného tématu, a to primárně na základě odborné literatury a analýzy sekundárních zdrojů dat, údajů z Českého statistického úřadu a Ministerstva práce a sociálních věcí. Získané údaje a informace jsou posléze použity a je z nich vycházeno v praktické části práce. Zde je nejprve stručně charakterizována oblast, ve které výzkum probíhal, tedy okres Písek. Dále je proveden kvantitativní výzkum, což je vzhledem k určeným cílům výzkumu adekvátní metoda sběru dat, jelikož umožňuje oslovit velké množství respondentů a použít tak statistických metod k popsání společenských jevů, které jsou zkoumány. Jako výzkumná metoda byla použita dotazníková technika sběru dat, která respondentům zaručuje naprostou anonymitu. Výběr výzkumného vzorku byl pro tuto práci zcela záměrný, s jasně stanovenými a nezbytnými kritérii výběru respondentů, a to:

- respondenti jsou výhradně ženy
- bydlící v okrese Písek
- a mající minimálně jedno dítě.

Dále jsou tyto zkoumané ženy právě v období, kdy jim končí nebo právě skončila rodičovská dovolená, popřípadě rodičovská dovolená ještě neskončila, ale umisťují své děti již do předškolních zařízení a začaly pracovat dříve nebo práci dříve hledají a v neposlední řadě se jedná o ženy, kterým rodičovská dovolená skončila nejdéle před třemi lety.

Shrnutí zjištěných výsledků

V teoretické části práce je na základě odborné literatury uvedeno, že ženy, vracející se po rodičovské dovolené na trh práce a obecně ženy s malými dětmi, mají na trhu práce nelehké postavení a nezřídka kdy se setkávají s diskriminací. Jejich nelehké postavení a fakt, že spadají do rizikových skupin na trhu práce, je posléze potvrzeno i na základě dat a údajů z Českého statistického úřadu a Ministerstva práce a sociálních věcí. Podle výsledků provedeného výběrového šetření se i v okrese Písek ženy opravdu setkávají s diskriminací na trhu práce, avšak situace se nezdá být nijak dramatická.

Ze 134 žen se s diskriminací z důvodu mateřství setkala pouze 24 žen. Nutné je ovšem podotknout, že se ve všech těchto případech jednalo o ženy s nízkým stupněm vzdělání. I statisticky bylo ve výběrovém šetření této práce potvrzeno, že výše dosaženého vzdělání ovlivňuje diskriminaci na trhu práce. Míra závislosti mezi těmito dvěma proměnnými byla vypočítána jako silná. Čím nižší vzdělání žena má, tím je pravděpodobnější, že se na trhu práce setká s diskriminací. Nabízí se tedy otázka, zda se v těchto případech jedná opravdu o diskriminaci z důvodu mateřství.

Jak vyplývá již z teoretické části této práce, Česká republika je hluboko pod evropským průměrem v zaměstnávání na zkrácené úvazky a právě nedostatečná nabídka zkrácených pracovních úvazků je také jedním z příčin nelehkého postavení žen na trhu práce a problémů s harmonizací práce a rodiny. Z provedeného výzkumu bylo zjištěno, že 37 % zúčastněných žen preferovalo při návratu z rodičovské dovolené na trh práce zkrácený pracovní úvazek a pouze 16 % žen na něj po rodičovské dovolené skutečně nastoupilo. Z uvedeného vyplývá, že více než polovina žen, které upřednostňovaly po rodičovské dovolené nástup na zkrácený pracovní úvazek, tuto možnost nedostala. Zjištěné údaje tedy potvrzují, že nabídka zkrácených úvazků je opravdu malá a tento problém se týká i okresu Písek.

Pozitivní zjištění je, že ženy v okrese Písek myslí i během rodičovské dovolené na udržování či dokonce zvyšování své kvalifikace a tím se tak snaží předcházet potížím při návratu na trh práce. Více než polovina žen z výzkumného vzorku uvedla, že se během rodičovské dovolené nějakým způsobem vzdělávala. Statisticky bylo následně potvrzeno, že to, že si žena na rodičovské dovolené zvyšuje či udržuje svou kvalifikaci, ovlivňuje diskriminaci při návratu na trh práce. Míra závislosti mezi těmito dvěma proměnnými je dle statistických výpočtů silná. Ano, ženy z výzkumného vzorku, které si během rodičovské dovolené zvyšovaly či udržovaly svou kvalifikaci, v dotazníku uváděly, že se s diskriminací z důvodu mateřství nesetkaly.

V teoretické části práce je v souvislosti s nevýhodným postavením žen na trhu práce, věnován prostor také jejich sebevědomí. Jak je zde popsáno, ženy po rodičovské dovolené si nevěří, podceňují se a často tak na situaci na trhu práce reagují tzv. sebediskriminací. V kvantitativním výzkumu této práce bylo zjištěno, že 29 % zúčastněných žen se na trhu práce cítí z důvodu svého mateřství znevýhodněných. Dále 23 % žen z výzkumného vzorku není spokojeno s tím, jak se jim daří skloubit zaměstnání a péči o děti. Výše zmíněná procenta sice nejsou vysoká, avšak je evidentní, že v okrese Písek by bylo potřeba navrhnout nějaká opatření, která by ženám v jejich situaci pomohla.

Z výsledků provedeného výzkumu bylo také zjištěno, že 29 % zúčastněných žen využilo svou zákonnou povinnost a požádalo zaměstnavatele o úpravu pracovní doby z důvodu

péče o malé děti. Vyhověno bylo však jen necelé polovině z nich, což je poměrně alarmující zpráva, jelikož na takovou úpravu je zaměstnavatel povinen přistoupit, nebrání-li tomu vážné provozní důvody. Toto pravděpodobně souvisí také se směnným provozem, čemuž jsou věnovány následující řádky.

Kapacita v předškolních zařízeních v České republice je prokazatelně nedostatečná a v teoretické části práce je tomuto problému také věnován prostor. Kvantitativním výzkumem bylo zjišťováno, jak je to s kapacitou předškolních zařízení v okrese Písek.

16 % zúčastněných žen uvedlo, že je pro ně kapacita v předškolních zařízeních v jejich bydlišti nedostatečná a tím se potvrdila fakta z teoretické části práce. Jako další překážka při vstupu žen z rodičovské dovolené na trh práce, byla vedle kapacity v předškolních zařízeních zjištěna jejich nedostatečná otevírací doba.

Při zpracovávání této diplomové práce bylo zjištěno, že ve městě Písek je poměrně rozsáhlá průmyslová zóna, která nabízí mnoho pracovních míst a do které dojíždí velké množství zaměstnanců z celého okresu. Převážná většina pracovních míst v této zóně je však na směnný provoz a to zejména u pracovních míst, na které není potřeba vysoká kvalifikace, tedy míst dělnických. Většina žen, které v dotazníku uvedly, že se na trhu práce setkávají i s jinými překážkami (než omezená kapacita míst v mateřských školách a jeslích, diskriminační chování zaměstnavatelů, odmítnutí upravení pracovní doby atd.), uvedla, že hlavním problémem je pro ně právě směnný provoz, z důvodu nemožnosti umístění dětí do některých předškolních zařízení. Většinou se opravdu jednalo o ženy s nízkým stupněm dosaženého vzdělání.

Návrhy práce

Jak je popsáno v teoretické části práce, ženy s malými dětmi mají ze zákona výhodu na trhu práce poměrně hodně, ale ne všechny jim při vstupu a působení na trhu práce opravdu pomáhají. Některé mají efekt paradoxně dokonce opačný. Bylo by tedy potřeba legislativní změny také na opačné straně, tedy na straně zaměstnavatelů. Tím je myšleno legislativní cestou celkově změnit postoj zaměstnavatelů k těmto ženám a podpořit, aby pro ně jejich zaměstnávání nebylo „na obtíž“. Jinými slovy nějakým účinným legislativním způsobem zaměstnavatele k zaměstnávání matek po rodičovské dovolené motivovat. Mohlo by se jednat například o daňové úlevy pro zaměstnavatele, plynoucí ze zaměstnání takovýchto žen, nebo finanční příspěvky na vytvoření pracovního místa právě pro ženu po rodičovské dovolené. Poslední zmíněná možnost by byla možná v kombinaci s vytvořením pracovního místa na zkrácený pracovní úvazek, jelikož nedostatečná nabídka flexibilních pracovních poměrů byla v práci rovněž prokázána.

Vzhledem ke zjištění rozsáhlé nabídky pracovních míst ve směnném provozu, by mnohým ženám v okrese Písek mohlo pomoci, kdyby bylo vybudováno zařízení s

možností nepřetržité péče o děti. S účinností nového zákona o dětské skupině by mohlo být vybudování podobného zařízení snazší než doposud. Je sice pravděpodobné, že řada odborníků by (stejně tak jak je tomu u délky rodičovské dovolené a umístování dětí do jeslí) pochybovala o vhodnosti umístování dětí do tohoto zařízení například v průběhu odpolední či noční směny. Pokud by však dané zařízení bylo koncipováno jako zařízení rodinnějšího typu, jak je v zákoně o dětských skupinách předpokládáno, nemuselo by to na děti mít žádný negativní vliv. Rozporuplné názory však provází většinu podobných témat a je jasné, že laická ani odborná veřejnost, se na podobných názorech nikdy stoprocentně neshodne. Například v jedné výše uvedené odpovědi mají žena s manželem proti směnu, aby se vystřídali o péči o dítě a prakticky se tak nevidají. v těchto případech by bylo zmiňované zařízení také vhodným řešením, kdy by si oba mohli směny sjednotit a společný volný čas, který by jim tak vznikl, trávit společně s dítětem jako rodina.

Kromě již zmíněné legislativní motivace zaměstnavatelů k zaměstnávání žen po rodičovské dovolené a žen s malými dětmi a vybudování zařízení péče o děti s nepřetržitým provozem ve městě Písek, by dále mohl být změněn název „Rodičovská dovolená“ např. na „Rodičovský úvazek“. Vzhledem ke zjištěným faktům, že název dovolená v této souvislosti bývá mnohdy vnímán nejen ze strany zaměstnavatelů jako období nicnedělání, by změna tohoto názvu mohla dopomoci nejen ke zlepšení sebevědomí žen na a po rodičovské dovolené, ale také ke zlepšení celkového vnímání těchto žen českou společností.

Seznam použitých zdrojů

BARTÁKOVÁ, Helena. *Cesta zpátky: návrat žen po rodičovské dovolené na trh práce v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, 240 s. EDIS, sv. 4. ISBN 978-802-1050-129.

BUCHTOVÁ, Božena, Josef ŠMAJS a Zdeněk BOLELOUCKÝ. *Nezaměstnanost*. 2., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2013, 187 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4282-3.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011, 372 s. ISBN 978-80-246-1966-8.

Zaostřeno na ženy a muže 2014. *Český statistický úřad* [online]. 2015 [cit. 2015-01-11]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/kapitola/300002-14-r_2014-14